

AZ UNITÁRIUS KERESZTÉNY ÉLETESZMÉNY.

Midőn az Unitárius Irod. Társaság nagybecsű megbízásából álok az előadói asztal mellett,*) tárgyam úgyszólván adva is van. Haza beszélek. Hiszen Irod. Társaságunk célja és programja sem más, minthogy az unitárizmust ismertesse irodalmi úton is. Aztán kissé különösnek is találnám, ha ez a mai estély csak annyi vonatkozásban lenne unitárius, amennyiben azt az Unitárius Irod. Társaság rendezte s programjában nem volna ennél több köze az unitárizmushoz. Legyen hát valami komolyabb szó is az unitárizmusról.

Megvagyok győződve, hogy a nagyközönség az unitáriusokról ma már sokat hallott, állítom azonban, hogy a valódi unitárizmusról még ma is vajmi kevesen tudnak.

Aki halhatatlan Jókaink egyik közkedveltségű regényét**) olvasta, annak egyik lapján az unitáriusoknak ilyenforma jellemzését és ismertetését láthatta: „Egy törvényesen bevert vallásfelekezet. Keresztények, akik egy Istent vallanak s mikor esküsznek, az egy hüvelykujjukat emelik fel az égre. Nagyonbrészt Erdélyben laknak, de még akik közelükben is laknak ott Erdélyben, azt hiszik felőlük, hogy szarvaik vannak s keresztelőlükhöz embervért használnak.

Kevesen vannak de összetartanak; nem terjeszkednek, de nem is engednek. Nagy előszeretettel viseltetnek az ótestamentomi nevek iránt” — s más ezekhez hasonló megjegyzések.

A multnak e rólunk alkotott rokonszenves véleményén kívül, még ma is vannak közszájon forgó élcek és anekdoták, amelyek sokszor egyedül szolgálhatnak a nagyközönség egy részénél az unitárizmus megismerésére. Bizonyára még ma is sokan vannak, akiknek az unitárizmusról való ismeretük nem terjed tovább annál a bizonyos, nem kis ürtartalommal bíró „unitárius pohár“-nál. S mily nagy azoknak a száma, akik ezen a poháron kívül, az unitárizmus közelebbi ismerete nélkül s talán az iránta viseltetett

*) Elmondva 1921. okt. 10.-én az U. I. T. brassói vándorgyűlésén.

**) Egy az Isten.

rokonszenv hiányában is, e poharan keresztül mégis gyakorolják az unitárizmust, felekezeti különbség nélkül!

Ma azonban már többé-kevésbé nyilvánvaló, hogy a fentírtéves fölfogás az ismerethiányon, nagyfokú tájékozatlanságon s a múltban — mondjuk — bizonyos mértékű rosszakaraton is alapúlt.

Ma már köztudomású dolog, hogy az a bizonyos nekünk tulajdonított fejék, nem bírhat egyedüli és kizárólagos unitárius jelleggel. Nemcsak a jelenben, de a múltban is általános és közkedveltségnek örvendő divatcikk volt az, mely legfellejebb méreteiben változik, de formájában sohasem, amely sehogysem akar kimenni módiból s viselete nincsen kötve sem időhöz, sem korhoz, sem fajhoz, sem felekezethez!

Az „unitárius pohár“? — Hiszen ennek sincsen s nem is volt kizárólagos unitárius jellege! Önöket hívom tanukúl, igentisztelt Uraim, hogy az nemcsak az unitáriusoknál, hanem általános közkedveltségnek örvendő felekezeti különbség nélkül mindenütt — ez olyan „felekezetközti“ pohár, — s amennyiben mégis unitárius volna, el kell ismerni, hogy ez már félelmesen hódító eszköz az unitáriusoknál.

Az a nevetségeseen esztelen állítás, hogy az unitáriusok kereszteléseiknél vért használnak, a múltban sem várhatott csak hasonló nevetséges cáfolatot, hogy igenis vért használ ak minden olyan keresztelésnél, mely véletlenül egy-egy gazdag disznótorral esik össze, ahol a vendéglátó házigazda történetesképen nem tartozik a vegetáriánus kosztolók közé.

Az említettem regényíró által unitáriusnak minősített külső formája az esküvésnek — az egy hüvelykújjának feltartása is, csak a képzelődés világából való. Én izig-vérig unitárius vagyok és már több alkalommal esküdtem, tettem fogadalmat, de még sohasem voltam az eskünél ilyen kicsinyes külső formák betartására fölhíva, legfellejebb kezemnek szívemre tételével kellett mintegy jelképeznem, hogy az esküvés alatt szívünknek szent és tiszta érzelmei, lelünknek magasztos gondolatai kell, hogy égfelé emeljenek, mert az unitárius ember esküjének ez a lényege csupán.

Nem is ezek az unitárizmusnak karakterisztikus sajátosságai!

Az unitárizmus életeiv, életideál, amely a krisztusi fundamentumon áll.

Ez életideál megközelítésében vezérlő geniuszunk az igazság és a szabadság, ama két ikertestvér, kiket egy szellem szült az örökkévalóságban, hogy egyik a másban, az igazság a szabadságban, a szabadság az igazságban, soha ki nem alvó, örökkévaló.

szent lángolást lobogjanak. Hitünk világában, az igazság keresésében ihletünk, serkentünk; tevékenységünk lehetősége: a szabadság; szabadságunkban őrizünk, korlátozunk: az igazság magasztos ereje. Az *unitárizmus — hangsúlyozom — nem a megtalált teljes igazság, amelyen kívül üdvözülés nem lehet; csak az igazságnak szüntelen keresése, örökös szomjuhozása. Az igazság szomjuhozása szülte, annak keresése táplálja és tartja fenn, s az biztosítja számára a jövőt, mert épen az igazság vezérel el a hit szabadság magasztos piedestáljára, honnan nagy prófétánk Dávid Ferenc örökérvényű prófécijája szól: „A hit istennek ajándéka! Hitéért üldözni senkit nem szabad!”*

Az igazság szüntelen keresése kérdésessé tette itt-ott keresztény voltunkat is, amidőn még ma is azt mondják némelyek, hogy Krisztus-tagadók és nem „keresztyének” vagyunk. Stilis szempontokból nem is ragaszkodunk a „keresztyénséghez”, de keresztények akarunk és igyekszünk lenni az emberi gyarlóság lehetőségein belül; már pedig kicsoda legyen az, bármely felekezet kebelében is él, ki kereszténységét emberi gyarlóságainak számításba vételén kívül érvényesíthetné?!

Hadd mutassam fel minden tagadás ellenére is az unitárius keresztény élet-ideált, életfelfogást!

Az unitárius keresztény élet azon a fundamentumon áll, amelyet a Názáreti vetett s hiszi és vallja, hogy az igaz, a valódi emberi életnek ez az egyetlen és leghatalmasabb fundamentuma. Az unitárius keresztény élet-ideál nem más, mint annak a kettős krisztusi parancsnak emberileg lehető betöltése, mely az élet fundamentumának két hatalmas szegletköve: Szeresd az Istent! Szeresd az embert! Abban az élet-ideálban, mely e kettős krisztusi parancs megközelítésében áll, hisszük, hogy benne van egész unitárius kereszténységünk, benne van az életnek minden eszményisége, minden gyakorlatiassága! Benne van a jónak követése, az igazság bátor kutatása, a szabadság égi ihletése; mindennek, mi szép, mi szent, lebilincselő varázsa; benne van az élet bántó, szomorú képei fölött, a kibékülés gondolata, a megnyugvás lehetősége. Mert az Istennel való érintkezés, Istennek szeretése, míg egyfelől magasztos lelkierőt kölcsönöz, járni az élet zivataros tengerén szilárd léptekkel s el nem merülni a torlódó hullámok között, másfelől mint örökös szent ösztönzés, mint mennyei serkentés, erőnkét mindig többre sarkalja, szakadatlanul tüzei főlebb-főlebb, mindig magasabbra.

Ah! mi ragaszkodunk e parancs betöltéséhez, mert lelkünkre még ma is ihletőleg hat egy magasabb világ, mert még ma is

vannak szentebb pillanatink, melyekben elszakadva a földi lét mulandó gyönyöreitől, avagy még inkább keserű megpróbáltatásaitól, örökkévaló dolgokon csüngünk. Mig lesznek, kiket nevelhetünk e földön, mig szent lesz a viszony hitves, gyermek, szülő és testvér között, mig lesznek szent oltáraink, melyeknek csöndes, békés füstölgése örömünk, üdvünk, gyönyörűségünk, mig lesznek féltett kincseink: családunk, hitünk, anyaszentegyházunk s leborúlva imádkozunk; eszményeink, szent céljaink, vágyaink, küzdelmeink, melyekben erőért, óltalomért, áldásért könyörgünk: addig az unitárius ember a parancs lehető betöltésében keresi az életet, az erőt, az óltalmat, az áldást, a megengesztelődést: „Szeresd az Istent!”

Ha az életnek még ma is vannak árnyoldalai, hiányai szenvedései, ha „az első testvérgyilkos bolja zuhanása s az első árvák sírbeszédei”, keserverves panasza ma is örökös, ha az élet mélységeit még sohasem tudta kitölteni az elbukott marttyrok porladó csontja, kiömlő vére s „*de profundis*” az élet mélységeiből még ma is szüntelen kiáltoz a véresen, porosan, szárnyaszegetten vergődő ember, úgy e parancs megtartása hidalhatja át a szörnyű mélységeket. Hisszük, hogy egyedül abban van a kibékülés gondolata, a megnyugvás lehetősége, az üdvözülés öröme, a megváltás boldogsága. Mert az élet bántó képei, hiányai, szenvedései csak az Isten szeretésében nyernek kiengesztelődést; az élet árnyoldalai látásra az egyensúlyából kimozdult emberi lélek csak az Istenszeretetben talál nyugpontot.

Ah, az unitárius keresztény élet fundamentumában, egyik hatalmas szegletkö: „Szeresd az Istent!”

— S az embert?

Szeresd az embert is. Azon eszményi világ, mely az Isten szeretetének izzó tűzében születik, e parancsolatban kell, hogy érvényesüljön ön, gyakorlativá váljon; e parancsolatban kell, hogy a földi, az emberi élet megdicsőülésére, megszentelésére szolgáljon. Az élet fundamentumában e parancsolat az alapkö s ama más, az Istenszeretet is csak ezen áll és emelkedik.

Istennek szeretése, az Istennel való érintkezésünk magános órái, csupán az ihletésnek, a szent célokra való elkötelezésnek, az eszmények, az ideálok, a lelki erők, örökkévaló kincsek gyűjtésének s ezeket tagadó szellemmel vívott lelki küzdelmeknek, győzelmes harcoknak magasztos pillanatai; az isteni gondviselésnek, az Atyának szeretetteljes útravalói az életreinduló, az életet kereső emberi lelkek számára. Még ki nem fejtett, még napfényre nem hozott, még csillogó formába nem öntött nemes érc, mely az

örök jó, az örök szép szellemével való érintkezés által terem az emberi lelkek mélyén. E főséges kincseket az emberi lelkek csodálatos mélységében sokszor a gyarló földi indulatok és szenvedélyek kemény kősziklája zárja magába. Az emberszeretet az a véső, az a kalapács, mely a lelkek mélyén fekvő nemes kincsekről a durva kérget lefejtí s az élet napsugaras műhelyében földolgozza, üdvvé, áldássá, a mindennapi élet nélkülözhetetlen forgó tőkéjévé változtatja. Mert a gyertya nem azért gyújtatik meg, hogy a szűkkeblűség vékaja alá rejtessék, hanem, hogy mindeneknek világítson.

A Messiások, lelkek szabadítói, a Megváltók, az élet megváltói, a Krisztusok s a lelki élet megannyi nagy keresői és kutatói nem az elvonultság magános pillanataiban, nem a pusztai magány küzdelmében, nem is a magábamerülés szentebb perceiben születnek: akkor legnagyobbak, akkor ragadnak magukkal, akkor lelkeket indítók, mikor mindaz a mennyei kincs, mely lelkükben fölraktározódott az Istennel való egyedüllét perceiben, mikor mindaz a mennyei tűz, mely lelkükben lángralobbant az égő csipkebokor tüzeitől, kiáradni kezd áldó melegséggel az életre s odahagyva a pusztai élet szűk határát, elindul, hogy a lélek mélyéből kiáradó emberszeretettel megváltsa a világot!

A Keresztelők nem sáskaevésben, nem a teveszőr ruha egyszerűségében lesznek nagyokká, hanem akkor, mikor szent szomjuhozással lépnek ki a félrevonultság kicsiny világából egyengetni az élet útját, az Úr ösvényeit: „Térjete meg és keresztelkedjete!”

A Názáreti akkor aratta legszebb győzelmét, midőn legyőzte lelkében a szűkkeblűségnek, a magánakélésnek csábító szellemét, mikor elkeresztelte magát az emberi élet megváltására s kilép a hegyre, hogy a vergődő emberi lelkek előtt a boldogságról tanítson. Az én lelkem előtt sem a születés csodás eseményeiben, sem a halál mystikus történeleiben, de egyedül akkor lett naggyá, mikor a lelkében fölgyúlt mennyei erő, mint áldás, áradt szét a világra; akkor, mikor megmossa a tanítványok lábait, mikor üdvösséget ad Zacheus házának, akkor, amikor a farizeusi szűkkeblűség ellenére szombaton sem szünik meg sebeket gyógyítani, akkor, mikor egész életét az emberszeretet szolgálatára kötelezi el. Mert csak ebben van a nagyság, a dicsőség, az örökkévalóság: „Szeresd az embert!” Talán maga az istenfogalom is csak akkor tud áhitatra kelteni, mikor mint egyetemes szeretet árad ki a világra, hogy a nagy chaosból, a rendezetlenségből egy szebb világot teremtsen akkor, mikor az élet fogyatkozásai, az élet mélységei felett ott lebeg, mint örök gondviselés, örök szeretet, mint a kibékítés, a megnyugvás szelleme a szenvedő ember számára.

Szeresd az embert! Elménkben minden gondolat, szívünkben minden érzelem, vágyaink, küzdelmeink, eszményeink, melyeknek megvalósítására törekszünk — oh mind az emberszeretet szolgálatára kellene, hogy álljanak. Szellemi haladásunk, kultúránk, a bölcs elmélyedése, a kutató korszakokat újjászülő találmányai s még az utolsó munkás pörölye is, csak az emberszeretet nagy törvényének keretén belől szolgálhat az élet megszentelésére, megdicsőítésére.

Egyének és fajok, népek és nemzetek vágyai, eszményei, aspirációi: elnyomott népek felszabadítása, szétdarabolt fajoknak egyesítése, fenyegetett szentséges jogoknak oltalma, a megtámadott hazai rög védelme, melyeknek nyomában mindenütt és mindenkor milliók pusztulása, milliók gyásza jár, — úgy szokták mondani, hogy az emberszeretet nevében történik a kultúra harca a barbársággal, az emberszeretet harca a faji elfogultság és szűkeblűség ellen. Ám lehet! De én könnyelábadt szemekkel hiába keresem a véres úton az életrevezető ösvényeket! Vágyak, küzdelmek, aspirációk, melyek vértengeren keresztül hajóznak a megvalósulás felé, melyek gyászoló szíveken, ártatlan gyermeki lelkeken keresztül az emberi szellem századokon keresztül gyűjtött kultúrkincseinek romjain akarják munkálni az életet, előttem az emberszeretethez csillogó hamisítványa csupán!

„Szeresd az embert!” E parancsoltat a maga fönségében kell, hogy kiáradjon az emberszívekből; ez kell, hogy eltompítsa a szeretetlenség és gyűlölet fegyverét; ez kell, hogy eltakarítsa a romokat az élet útairól; ez kell, hogy újjá szülje az egész világot!

Oh jövel életnek megváltó szelleme, harsogtasd az életnek harsonáját: „Szeresd az embert!”

Isten és emberszeretet! Íme, e kettős krisztusi parancs lehető betöltése, az unitárius keresztény élet-ideál!

Mélyen tisztelt közönség! szórakoztatni akartam. Nem sikerült. Megbocsássanak, ha az unalomig komollyá lettem. Az élet napsugaras magaslatára tévedve, ezt a helyet templomnak gondoltam s önöket benne megannyi szent áhítattal telített, életet szomjuhozó hívek búzgó seregének.

A MAGYAR UNITÁRIUS EGYHÁZ ALKOTMÁNYA AZ ÁLLAMHATALOMMAL VALÓ VISZONYÁBAN.

Az alábbi tanulmány négy részre oszlik: a bevezetésben a történelmi előzményeket fejtegeti. A második részben az állammal szemben felelős egyházi személyek és intézmények során a püspöki hatalom kialakulásáról, a E. K. T. és az Egyházi Fő- és Zsinati tanács történetéről szól. A harmadik rész az 1851-ki egyházalkotmány történetét és ismertetését nyújtja. A negyedik rész azon törvényeket sorolja elő, amelyek egyházi autonómiánkat biztosítják.*)

I. Történeti előzmények.

Az unitárius hit kezdete Erdélyben (1565.) Azt az antitrinitárius hitet, melyből később a socinianus, majd pedig az unitárius hit fejlődött, Dávid Ferenc és a vele együtt Kolozsváron tanító papok 1565 elején kezdték hirdetni. Ezt bizonyítja Basilius István, ki 1568-ban „Egy néhány kérdések a keresztényi igaz. hitről, stb.” c. könyve dedicatoriájának iii. lapján erről így emlékezett meg: „Írásimnak (t. i. e. könyvének) nyomtatására az ok is indított, hogy sok káromlásokat és szidalmakat hallottam az igaz tudomány ellen, melyet sok bölcs lekipásztorokkal egyetemben Istennek ajándékából itt Kolozsvárott három esztendőtl fogva hirdetek.” A Gyulafehérváron tartott második hitvitának (1568) Heliai által kinyomtatott jegyzőkönyve V₃² lapjain Békés Gáspár mondta Blandratának: „D. Doctor, Tu per Deum sanctum a tribus annis semper ita dixisti et docuisti. Testis est serenissimus Princeps et tota ejus aula.”

Ennek az antitrinitárius hitnek első confessióját az össze-

*) A használt forrásművek közül *Fosztó Uzoni—Kozma*: Hist. Eccl. Unitar. és *Mikó Lőrinc* egyházjogtörténeti kéziratműveit említem meg, melyeknek tárgyamra vonatkozó gazdag adatgyűjteményét kimerítőleg igyekeztem felhasználni; valamint *Fekete* Gábornak. „Az unitárius vallás szabadságának alkotmányos biztosítékai” és *Költő* Gábornak: „Egyházi autonómiánk című becses dolgozatát. Ezek mellett a Keresztény Magvető évfolyamaiban található becses közleményeket, valamint kolozsvári kollegiumunk hatalmas kéziratkönyvtárát tanulmányoztam át haszonnal.